bijvoorbeeld het toekennen van doctoraten en ere-doctoraten. Wie echter de verantwoordelijkheden van de leden van het college, zijnde de decanen van de faculteiten in ogenschouw neemt, ziet alras dat vaak praktische spannings- en conflictsituaties ontstaan tussen hen – en elk van hen – en het college van bestuur. Elk wellicht niet zo belangrijk, maar te zamen kunnen zij echter wel degelijk de goede verhoudingen in belangrijke mate verstoren, zulks ten detrimente van de bestuursorganisatie als geheel. Opvallend is dat in de plannen zoals deze bekend zijn deze tweeledigheid nog versterkt wordt. De faculteitsdecanen, belast met de algemene leiding van de faculteit en met het bestuur en beheer van de faculteit, worden benoemd door het college van bestuur. Zij vormen te zamen onder leiding van de rector het college van decanen, dat adviserend optreedt in de richting van college van bestuur, raad van toezicht en de decanen van de faculteiten over onderwijs en wetenschapsbeoefening alsmede bestuur en beheer van de universiteit. Daarnaast maken zij een voordracht van twee voor een te benoemen rector. Het komt de leden van de VVD-fractie voor dat door deze regeling de duidelijkheid in de feitelijke bestuursorganisatie niet bevorderd wordt. Het blijft een hinken op twee gedachten, waarbij niet gekozen wordt tussen een beroepsmatige dan wel professionele opzet van de bestuursorganisatie. In feite nog steeds een voortborduren van de oude duplex ordo. Kunnen de bewindslieden hier nader op ingaan? Als je dit gehele systeem ziet, dringt zich de gedachte op dat wellicht de beste oplossing zou kunnen zijn om de rector voorzitter van het college van bestuur te maken.

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan mevrouw Lycklama à Nijeholt, die haar maiden-speech houdt.

□

Mevrouw **Lycklama à Nijeholt** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Wanneer wij het vandaag hebben over het hoger onderwijs, dan realiseren wij ons dat er met het verschijnen van de begroting en het HOOP 1996 een zucht van verlichting door het land is gegaan. Gelukkig geen stelselherziening, niet alles wordt op zijn kop gezet; bijstelling, aanpassing, verbetering, zo luidt de boodschap van het kabinet. Naar onze mening een verstandige aanpak, omdat er voor de eerder gedane voorstellen omtrent een drastische stelselherziening onvoldoende draagvlak bleek te zijn.

Overigens is het duidelijk dat het HOOP sterk wordt bepaald door de bezuinigingstaakstelling van het regeerakkoord. Er is naar onze mening een ongewenste directe koppeling ontstaan tussen studiefinanciering en veranderingen in het stelsel; een ongezonde inmenging van financiële overwegingen in het onderwijskundige domein. Wij hebben hier te maken met een kernprobleem van de huidige beleidsontwikkelingen in het hoger onderwijs. De heer Ginjaar wees hier ook al op. Is de minister met ons van mening dat het hier om een ongewenste ontwikkeling gaat en dat veranderingen in het stelsel gebaseerd dienen te zijn op onderwijskundige gronden en los van het stelsel van studiefinanciering?

Met instemming hebben wij kennis genomen van de toezeggingen die de minister eind vorige maand over het HOOP in de Tweede Kamer heeft gedaan en waarover wij per brief van 31 januari zijn geïnformeerd. Wij hechten er zeer aan dat de voortgang van de afspraken in het kader van Kwaliteit en studeerbaarheid periodiek wordt nagegaan in het overleg van de minister met VSNU, HBO-raad, ISO en LSVB. Ook de drie onderzoeken die zijn toegezegd met betrekking tot de deelname-ontwikkeling achten wij van groot belang, met name ook het toezicht op de ontwikkeling van de doorstroompercentages van studenten uit de lagere inkomensklassen. Het is essentieel dat de toegankelijkheid van het hoger onderwijs is gewaarborgd. Naar aanleiding van de brief rijst de vraag of het opmaken van de balans met betrekking tot de in het HOOP gedane ramingen uiterlijk in 2001 niet te laat is, bijvoorbeeld in het licht van de financiële risico's die de HBO-instellingen dragen. Kan de minister aangeven wanneer van een majeure afwijking sprake is?

Differentiatie in het hoger onderwijs is belangrijk. Als één van de belangrijke vormen noemt het HOOP de eigen identiteit van het HBO en het WO. Historisch gezien is dat een interessante stellingname, omdat universiteiten door de eeuwen heen overwegend instellingen voor de opleiding van hogere beroepsbeoefenaren zijn geweest. Pas in de laatste honderd jaar kwamen wetenschappelijk onderzoek en de wetenschappelijke benadering naar voren. Enige relativering wanneer wij spreken over een duidelijke scheiding tussen het HBO als beroepsopleiding en het WO als wetenschappelijke opleiding blijft naar onze mening dan ook geboden, te meer daar de veelkleurige bloei van interessante hoogwaardige beroepsopleidingen aan de universiteiten nog steeds plaatsvindt. Bovendien mag het benadrukken van de eigen identiteit een nauwe samenwerking niet in de weg staan. Immers, die samenwerking is geboden, wil een goede verwijzing van studenten uitvoerbaar zijn. Is de minister met ons van mening dat in het belang van studenten hier een zorgvuldig toezicht geboden is?

Zorg hebben wij over het WO, met name over de ruimte die er nog bestaat voor brede intellectuele en wetenschappelijke vorming, voor ''Bildung'' zoals het Duits dat zo mooi uitdrukt. Is een studieduur van vier jaar daarvoor niet te kort? De maatschappij van de toekomst zal hoge eisen stellen aan leidinggevenden. Het wetenschappelijk onderwijs is een belangrijke actor in het proces dat aan die eisen tegemoet moet komen. Enerzijds dient het WO te zorgen dat er overdracht plaatsvindt van een samenhangend cultureel erfgoed in brede zin. Anderzijds worden hoge eisen gesteld aan zeer gespecialiseerde kennis en kunde en het flexibel kunnen inspelen op een snel veranderende marktgerichte maatschappij. Het zijn wijd uiteenlopende eisen. In hoeverre is hier het gevaar aanwezig dat specialisatie en marktwerking leidt tot desintegratie? Ook ander sprekers hebben al op deze punten gewezen. Strakke, korte studieprogramma's, efficiënt op elkaar afgestemde studieonderdelen, afgepaste literatuur, marktbewuste inhoud, het zijn belangrijke middelen om uitstekende, wetenschappelijk geschoolde professionals af te leveren. Maar is er in een dergelijke wetenschappelijke opleiding, zo vragen wij ons af, nog ruimte voor aan de ene kant de creatieve inval, het ongebaande zijpad, de intellectuele diepgang en aan de ander kant voor een integrale multidisciplinaire

benadering, een vorming met oog voor historische samenhang en brede maatschappelijke verbanden? Gaarne een reactie van de minister op deze punten van zorg.

Snelle maatschappelijke veranderingen – het is al eerder gezegd – vragen om levenslang bijleren. In de Tweede Kamer is uitvoerig gediscussieerd over de informatie maatschappij en het gevaar dat technologische ontwikkelingen tot nieuwe processen van uitsluiting zullen leiden. In een reactie in dat huis benadrukte de minister dat de overheid slechts een beperkte betrokkenheid zal hebben bij het stelsel van volwasseneneducatie. Het continue leren zal het resultaat moeten zijn van verbindingen tussen werkgever en werknemer en van individuele inspanningen. Dreigt hier niet, zo vragen wij ons af, het gevaar dat bepaalde groepen in de maatschappij uitgesloten worden van de snelle veranderingen in kennis en technologie? Immers, lang niet iedereen heeft een werkgever om een verbinding mee aan te gaan. Bovendien ligt het niet voor de hand dat werkgevers investeren in het levenslang leren van de sterk groeiende categorie flexibele en daarmee vaak tijdelijke werknemers. Hoe ziet de minister hier de verhouding tussen overheidsverantwoordelijkheid en marktwerking?

Duidelijk is dat gedurende het hele leven studie, werk en zorgtaken steeds meer zullen worden afgewisseld of gecombineerd. Dit brengt ons naar de positie van vrouwen in het hoger onderwijs. Met waardering hebben wij kennis genomen van de Emancipatie effect rapportage maatregelen ontwerp-HOOP 1996. Wij delen met u de zorg over de twee meest opvallende punten, de achterstand van vrouwen in leidinggevende posities en de geringe instroom in de technische studierichtingen. Het is de vraag of de twee aangekondigde nieuwe initiatieven – (1) een ''hoger onderwijs-emancipatieprijs'', op zich een voortreffelijk idee, en (2) nader overleg met de instellingen over de wenselijkheid emancipatie als beoordelingscriterium te betrekken bij de visitaties en meer vrouwen in visitatiecommissies op te nemen – werkelijk zoden aan de dijk zullen zetten. Kan de minister zorgvuldig toezicht op de effectiviteit van deze maatregelen garanderen?

De effectrapportage maakt ook duidelijk dat de emancipatie-infrastructuur in de instellingen versterkt moet worden. De oplossing wordt gezocht in het zo mogelijk meer laten dragen van het emancipatiebeleid door mannelijke bestuurders en hoogleraren. Dat lijkt ons een strategisch belangrijke en potentieel effectieve aanpak. Heeft de minister al aansprekende ideeën over hoe dit infrastructurele aspect van het emancipatiebeleid uitgevoerd gaat worden?

De internationale dimensie is niet vreemd aan het hoger onderwijs. Historisch gezien zijn universiteiten in feite ontstaan uit een vroege vorm van internationale instituten. Zoals de filosofie van de antieke wereld was geworteld in de wereldervaring van reizende Griekse kooplieden, zo ontwikkelden de middeleeuwse universiteiten zich uit de migratie van leermeesters en geleerden. Universiteiten waren een verzameling buitenlanders: lokale leermeesters en geleerden werden bijvoorbeeld in de oudste universiteit, die van Bologna, jarenlang buiten gesloten. Iets in het buitenland leren wat thuis niet te leren viel, lag aan de basis van de academische mobiliteit. Deze internationale uitwisseling werd zeer aangemoedigd door het Latijn als gemeenschappelijke taal van de wetenschap. Door conflicten, oorlogen en andere ontwikkelingen werd de mobiliteit tussen de Europese universiteiten aan het eind van de achttiende eeuw helaas tot een absoluut minimum gereduceerd.

De cirkel is nu dus weer rond. Export van onderwijs, met het Engels als taal voor wetenschappelijke communicatie. Ook Nederland doet mee. Zowel in de memorie van toelichting als in het HOOP wordt aangekondigd, dat een aantal beleidsinstrumenten zal worden ingezet om de export van ons hoger onderwijs te bevorderen. Onderwijs als bruggehoofd voor de opbouw en het onderhouden van economische en handelsrelaties. Doel van het beleid is het aantrekken van studenten van buiten Europa en studenten die de volledige kosten van het onderwijs betalen. Onder geen beding, zo stelt het HOOP, mag er een extra beslag op de middelen van het hoger onderwijs worden gelegd. Het gaat, zo wordt gesteld, om het verdienen van geld met Nederlandse kwaliteitsprodukten. Een alleszins acceptabele doelstelling maar, zo vragen wij ons af, is het kabinet zich bewust van het feit dat Nederland hiermee zeer laat een markt opgaat waar inmiddels al een uiterst scherpe concurrentie heerst? Bovendien is het een markt waar Nederland zich waarschijnlijk zeer snel uit prijst. Immers, buitenlandse studenten kunnen hier maar niet zo aanschuiven, zoals dat in Amerika, Australië en het Verenigd Koninkrijk het geval is. Hier dienen extra kosten gemaakt te worden om Engelstalig onderwijs te organiseren. Is het de minister bekend dat de Verenigde Staten een aanzienlijke terugval constateren in de groei van buitenlandse studenten en dat dit geweten wordt aan de agressieve concurrentie van met name het Verenigd Koninkrijk, Australië en Japan? Vooral de laatste twee landen romen de markt van Zuidoost-Azië af, een van de regio's waar Nederland zich nu net op wil richten. Deze landen investeren in kwaliteit en dienstverlening. Het is bekend, dat flankerende faciliteiten voor buitenlandse studenten belangrijk zijn in het mede bepalen van hun keuze. Het betreft hier faciliteiten zoals huisvesting, kinderopvang, hulp bij visa en verblijfsvergunningen, contacten met thuis, etcetera. Dure voorzieningen, die extra investeringen vragen. Is het kabinet bereid om werkelijk serieus, rekening houdend met de scherpe concurrentie, in deze markt te investeren? Beschikt de minister over een betrouwbare cost-benefit analyse en inzicht in de omstandigheden waaronder van een win-winsituatie kan worden gesproken?

Wat is overigens de reden dat in de betreffende paragrafen met geen woord wordt gerept over de belangrijke geaccumuleerde kennis en ervaring en de netwerken, die de Nederlandse instellingen van internationaal onderwijs op dit terrein hebben opgebouwd? Deelt de minister onze mening, dat deze nieuwe vorm van exportbevordering zorgvuldige voorbereiding en een goed gecoördineerde uitvoering vraagt, waarbij samenwerking en onderlinge afstemming van de verschillende typen hoger onderwijs, inclusief het internationaal onderwijs, plaatsvindt? Kan de minister garanderen, dat de aangekondigde maatregelen deze samenwerking en coördinatie, inclusief het internationaal onderwijs, stimuleren?

Lycklama à Nijeholt

Ten slotte, mijnheer de voorzitter, kondigt het kabinet aan dat de relaties met enkele landen uit de islamitische wereld geïntensiveerd zullen worden. Kan de minister aangeven wat het motief achter dit beleid is en waarom de keuze is gevallen op Turkije, Marokko en Egypte en niet op bijvoorbeeld, Tunesië, Algerije en Iran?

De **voorzitter**: Mag ik u als eerste gelukwensen met uw maiden-speech? U brengt in wetenschappelijke oriëntatie, internationale ervaring maar vooral zicht op en strijd voor de positie van vrouwen. U hebt tenslotte de Aletta Jacobsprijs verkregen! Die drie elementen kwamen in deze maiden-speech naar voren.

Zelf heeft u wel eens gezegd, dat in uw werk centraal staan de arbeids- en leefomstandigheden van vrouwen in ontwikkelingslanden; de harde realiteit, verankerd in specifieke omstandigheden. Deze wisselwerking tussen de praktijk van alledag en de theoretische kennis is absoluut noodzakelijk voor het inzicht in ontwikkelingsprocessen en het ontwikkelingsbeleid.

Wellicht continueert u uw optreden de volgende week bij de behandeling van de begroting van Ontwikkelingssamenwerking. Dat is echter niet het enige terrein waarop u zich beweegt, zoals uit deze maiden-speech blijkt. Bildung dus! Dat blijkt ook uit uw belangstelling voor poëzie, maar altijd gepaard aan de noordelijke nuchterheid. Ook dat bleek uit deze maiden-speech, waarmee ik u graag van harte feliciteer.

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

□

Mevrouw **Luimstra-Albeda** (CDA): Mijnheer de voorzitter! Vorig jaar heeft mijn fractie nadrukkelijk de financiële situatie van de te verzelfstandigen rijksmusea onder de aandacht gebracht van de staatssecretaris. Met tevredenheid kunnen wij nu vaststellen, dat hun financiële situatie aanmerkelijk is verbeterd door de nodige aanpassingen. De CDA-fractie prijst de staatssecretaris hiervoor.

Mijnheer de voorzitter! Het had zo mooi kunnen zijn: verlaging van het BTW-tarief van 17,5% naar 6% voor de cultuursector, net als in de ons omringende landen. Het is een wens die al lang leefde, zowel in de cultuursector als in de beide Kamers. Het zou wat ruimte geven aan de vaak krappe budgetten, of gebruikt kunnen worden om de zo gewenste drempelverlaging en daarmee meer bezoekers te verkrijgen. Maar helaas, er zat een adder onder het gras!

Bij het aantreden van deze staatssecretaris bleek alras, dat er een zogenaamd gat in de cultuurbegroting zat en wel van zo'n 87 mln. Een buitengewoon onaangename situatie, vooral als je net met enthousiasme begint. Want niemand zal twijfelen aan de liefde voor de kunst van deze staatssecretaris en bezuinigen op cultuur is een uiterst vervelende aangelegenheid. Als oud-wethouder kunstzaken van Amsterdam weet ik daar alles van!

Aangezien het tekort binnen de begroting moest worden opgelost was goede raad duur. Dat blijkt dan ook. De heer Bolkestein wist de oplossing: laat de verlaging van het BTW-tarief doorgaan, maar haal van de ''winst'' de helft weer terug en dek daarmee het gat in de begroting. Het lijkt een slimme en begrijpelijke oplossing: geen pijnlijke ingrepen en toch nog voordeel bij de instellingen. Voor de incasso wordt het Fonds voor de podiumkunsten en het Fonds voor de film ingeschakeld. Kon of wilde het departement dit niet zelf doen? Besloten wordt wel, dat de verplichting tot afdracht via te sluiten convenanten dient te worden geregeld. Nog klinkt het geheel niet onredelijk. De helft van het BTW-voordeel blijft toch binnen de sector en je kunt zeggen: beter iets dan niets.

Toch komen er dan wat merkwaardige zaken naar voren en ik noem er maar een paar. De door het Rijk gesubsidieerde toneelgezelschappen, de opera en de orkesten zijn het gehele BTW-voordeel kwijt. Het wordt gewoon ingehouden op de subsidie. Geen voordeel dus! De rijksmusea daarentegen hebben een convenant getekend waarin zij verklaren, geen beroep te zullen doen op de terugwerkende kracht van het BTW-besluit. Zij mogen het gehele voordeel houden. De grootste problemen liggen echter in de theaterwereld. Immers, alras bleek dat de gemeenten, die vaak subsidies geven voor de accommodaties, dachten dat hier misschien voor hen een mogelijkheid lag om een graantje mee te pikken. Zij informeerden hoeveel voordeel te behalen viel. Dit was natuurlijk niet de bedoeling. Dus werd voorgesteld om een deel van de andere helft van het BTW-voordeel te storten in een programmeringsfonds, waarin dan ook de staatssecretaris een behoorlijk bedrag zou storten. Zo zou het geld toch binnen de sector blijven en niet naar de gemeenten vloeien. Hoe dit geregeld moet worden en wie dat moet doen, is nog niet duidelijk.

Maar dan de af te sluiten convenanten! De Tweede Kamer heeft op het wetsvoorstel bij amendement nog een wijziging aangebracht waarin wordt gesteld dat de ingangsdatum van de BTW-verlaging voor de podiumkunsten afhankelijk wordt gesteld van het moment waarop naar de mening van het kabinet de als wenselijk beoordeelde voorgenomen afspraken tussen de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de onderscheidene cultuursectoren zijn geëffectueerd. Ofte wel: iedereen dient het convenant te tekenen en anders: geen verlaging van de BTW.

Dan ontstaan de problemen. De Vereniging van schouwburg- en concertzaaldirecties, de VSCD, zit met de handen in het haar. Immers, er zijn gemeentelijke schouwburgen en concertzalen en geprivatiseerde zalen waarvoor geen subsidies gelden. Er zijn huisgezelschappen waarmee contracten kunnen worden afgesloten over de afdracht van het verschuldigde, maar vele theaters verhuren hun zalen of spelen op partage: 80% van de recette voor de spelers en 20% van de recette voor het theater. Andere verhoudingen zijn ook mogelijk. Hoe kan een theater zo'n soms niet gesubsidieerd gezelschap dwingen tot een afdracht waarvoor wel het theater heeft getekend, maar niet het gezelschap? Het is ook mogelijk dat een buitenlands gezelschap het theater afhuurt. De vrije producenten hebben al een convenant getekend. Voor hen betekent dit altijd winst. Immers, de helft van het voordeel mogen ze houden.

Mijnheer de voorzitter! Ik schets de problematiek uitgebreid om duidelijk te maken dat het geheel moeilijk en bijna onuitvoerbaar is geworden. Er komt nog iets. De staatssecretaris wil graag dat de VNG de gemeenten overhaalt om gezelschappen die niet mee willen